

СТАНОВЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ РПЦ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття розкриває становлення зовнішньополітичної концепції Руської Православної Церкви у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Подаються основні ідеї та завдання, які ставить перед собою РПЦ у міжнародних відносинах.

Ключові слова: Руська православна церква, глобалізація, зовнішня політика, політика і релігія, міжнародні відносини, Російська Федерація

Сучасний політичний процес в Росії характеризується появою нових акторів політичної системи, одними з яких є інститути громадянського суспільства. З'явившись як продукти модернізаційних процесів у політиці вони мають різний рівень політичної суб'єктності, громадського впливу та підтримки. До числа одного з ключових інститутів громадянського суспільства у Росії сьогодні відноситься Руська Православна Церква, специфіка якої полягає у тому, що її суб'єктність обумовлена не тільки останніми суспільно політичними трансформаціями.

У сучасній політології роль релігії оцінюється по-різному: від намагання ефективно використовувати релігійну складову до тенденції нівелювання ролі традиційних релігій. Однак сам факт звернення сучасної політології та політики до релігійного фактору показує значимість релігійних акторів у сучасній світовій політиці й актуальність релігійного питання в сучасних глобалізаційних процесах.

Нові соціально-політичні умови життя спонукали Руську Православну Церкву сформулювати свою офіційну позицію стосовно до викликів часу. Традиційно-історична участь РПЦ у соціальному житті держави взяла нові форми паритетної співпраці з державою і суспільством, засновані на принципах рівноправності і взаємного невтручання у сфери виняткової компетенції «партнера».

Роль РПЦ у цьому випадку визначається не тільки визнанням з боку держави, а й високим ступенем самостійності при прийнятті рішень. У 2000 році Архієрейським Собором РПЦ були прийняті «Основи соціальної концепції Руської Православної Церкви», які заклали концептуальну базу для розширення сфери участі Церкви у житті суспільства, її взаємовідносин з державою і міжнародними організаціями і стали базою для появи офіційних загальноцерковних документів, що визначають позицію РПЦ з багатьох питань сучасності. У суспільно-значущих дискусіях з питань прав і свобод людини, економіки, екології, освіти РПЦ відстоює свою віровчительську позицію пріоритету моральних цінностей.

Не займаючи можливих та існуючих у релігійній сфері крайніх позицій у питанні оцінки глобалізації, РПЦ декларує необхідність етично-позитивного вибудовування світових процесів, вказуючи на моральну неприпустимість розвитку дискримінації якої б то не було соціальної групи у процесі глобалізації.

«Основи соціальної концепції РПЦ» викликали широкий резонанс у суспільстві, у релігійному світовому і православному спільнотях. При розгляді позиції РПЦ на світовий суспільній арені, а також самої її присутності у світі і суспільстві можна зробити висновок про те, що її позиція приймається до уваги і дискутується у багатьох інституціях сучасного світового співтовариства. Основний акцент при формулюванні й озвучуванні свого погляду з суспільно-значущих проблем РПЦ традиційно робить акцент на питанні про духовні причини сучасних кризових явищ, визнаючи у них тенденції секуляризації і морального релятивізму.

«Основи...» помітно відрізняються від аналогічних документів сучасного католицизму і протестантизму за своїми базовими методологічними та концептуальними установками. Вони виходять з богословської віри у Церкву як «боголюдський організм», в якому

християнин здійснює своє служіння світові. «Основи...» ставлять завдання надати найбільш загальне осмислення проблем сучасності, маючи на увазі розвиток і подальше формулювання позиції РПЦ по більш конкретним питанням, що будуть виникати перед нею.

Звертаючись до структури Концепції ми бачимо, що безпосереднє відношення до міжнародних відносин мають два розділи: VIII. Війна і мир, XVI. Міжнародні відносини. Проблеми глобалізації та секуляризації.

VIII розділ вказує, що «визнаючи війну злом, Церква все ж таки не забороняє своїм чадам брати участь у бойових діях, якщо мова йде про захист ближніх і відновлення потоптаної справедливості. Тоді війна вважається хоча і «небажаним, але вимушеним засобом». І навіть більше – РПЦ обґрунтовує ідею так званої «справедливої війни», але при цьому з християнської точки зору, поняття моральної правди у міжнародних відносинах має спиратися на такі основні принципи: любов до своїх ближніх, свого народу та Батьківщині; розуміння потреб інших народів; переконання у тому, що благу свого народу неможливо служити аморальними засобами. Ці три принципи визначили моральні межі війни, яка повинна вестися за певними правилами, що «і воююча людина не повинна втрачати свого морального обличчя, забуваючи, що його супротивник – така ж людина, як і він сам».

Мовою документу:

Основи соціальної концепції РПЦ про війну і мир

У західній християнській традиції, що сягає часів блаженного Августина, при визначенні справедливості війни звичайно наводять ряд чинників, які зумовлюють припустимість початку війни на своїй або чужій території. До них можна віднести такі:

- *війну слід оголошувати заради відновлення справедливості;*
- *війну має право оголосити тільки законна влада;*
- *право на застосування сили повинно належати не окремим особам чи групам осіб, а представникам законної громадянської влади;*
- *війна може бути оголошена тільки тоді, коли будуть вичерпані всі мирні засоби для ведення переговорів із супротивною стороною і відновлення початкової ситуації;*
- *війну можна оголошувати тільки в тому разі, якщо є цілком певна надія досягнути поставлених цілей;*
- *плановані воєнні втрати і зруйнування мають відповідати ситуації і цілям війни (принцип пропорційності засобів);*
- *під час війни необхідно забезпечити захист цивільного населення від прямих воєнних акцій; війну можна виправдати тільки прагненням відновити мир і порядок.*

За нинішньої системи міжнародних відносин часом буває важко відрізнити агресивну війну від оборонної. Грань між першою і другою особливо тонка у випадках, коли одна чи декілька держав або світова спільнота розпочинають воєнні дії, мотивуючи їх необхідністю захисту народу, який є жертвою агресії. У зв'язку з цим питання про підтримку або осуд Церквою воєнних дій потребує окремого розгляду кожного разу, коли такі розпочинаються або виникає небезпека їх початку.

Однією з явних ознак, за якою можна робити висновок про праведність чи несправедливість тих, що воюють, є методи ведення війни, а також ставлення до полонених і мирного населення противника, особливо до дітей, жінок, старих. Навіть захищаючись від нападу, можна водночас творити всіляке зло і через це за своїм духовним і моральним станом виявитися не кращим від загарбника. Війна має вестися з гнівом праведним, але не із злобою, жадібністю, хтивістю та іншими витворами пекла. Найправильнішу оцінку війни як подвигу або, навпаки, розбою можна зробити, лише виходячи з аналізу морального стану тих, хто воює.

Виправдовуючи «справедливу» війну РПЦ визначає і поняття миру: «В основі християнського розуміння миру лежать обітничі Божі, засвідчені у Святому Письмі... мир є благодатним даром Божим, про який ми молимося і якого просимо в Господа для себе і для всіх людей». Підсумовуючи богословське розуміння світу «Основи...» відзначають, що «Руська Православна Церква прагне здійснювати миротворче служіння як у національному,

так і в міжнародному масштабі, намагаючись розв'язати різні суперечності і привести до згоди народи, етнічні групи, уряди, політичні сили. Для цього вона звертає своє слово до можновладців та інших впливових кіл суспільства, а також докладає зусиль для організації переговорів ворогуючих сторін і надання допомоги стражденним. Церква також протистоїть пропаганді війни та насильства, як і іншим проявам ненависті, здатної спровокувати братовбивчі конфлікти» [1].

XVI розділ «Міжнародні відносини. Проблеми глобалізації та секуляризації» аналізує ставлення християнства, і безпосередньо РПЦ, до поняття «міжнародні відносини», вказуючи, що «Християнський ідеал поведінки народу й уряду у сфері міжнародних відносин полягає у «золотому правилі»: «Усе, чого бажаєте, щоб вам робили люди, так і ви робіть їм» (Мф. 7,12)». Відповідно «православні християни та їхні співтовариства покликані прагнути до створення таких міжнародних відносин, які б сприяли максимальному благу й задоволенню законних інтересів власного народу, сусідніх націй і всієї загальнолюдської родини».

Взаємовідносини між народами і державами, відповідно до «Основ...» повинні бути спрямовані до миру, взаємодопомоги і співробітництва. Свої відносини із зовнішнім світом держави повинні засновувати на принципах суверенітету і територіальної цілісності. Ці принципи розглядаються Церквою як базові для захисту народом його законних інтересів і які є наріжним каменем міждержавних договорів, а значить, усього міжнародного права.

Червоною ниткою РПЦ проводить ідею, що «суперечки і конфлікти повинні вирішуватися мирним шляхом, на основі діалогу, при максимально можливій згоді сторін. Пам'ятаючи про те, що єдність є благо, а роз'єднаність – зло, Церква вітає тенденції до об'єднання країн і народів, що особливо мають історичну та культурну спільність, за умови, що ці об'єднання не спрямовані проти третьої сторони», таким чином РПЦ визнає «користь створення міждержавних союзів, які мають на меті об'єднання зусиль у політичній та економічній сферах, а також спільний захист від зовнішньої загрози і допомогу жертвам агресії... Вітається міжнародна співпраця у культурній, науковій, просвітницькій, інформаційній галузях...».

Але при цьому Московська Патріархія підходить «до процесу правової та політичної інтернаціоналізації з критичною обережністю, закликаючи можновладців як на національному, так і на міжнародному рівні до особливої відповідальності. Будь-які рішення, пов'язані з укладанням доленосних міжнародних договорів, а також із визначенням позиції країн у рамках діяльності міжнародних організацій, повинні ухвалюватися тільки згідно з волею народу, заснованою на повній та об'єктивній інформації про суть і наслідки планованих рішень. При проведенні політики, пов'язаної з укладанням зобов'язальних міжнародних угод і діями міжнародних організацій, уряди повинні захищати духовну, культурну й іншу самобутність країн і народів, законні інтереси держав. У рамках самих міжнародних організацій потрібно забезпечити рівність суверенних держав щодо доступу до механізмів прийняття рішень і права вирішального голосу, у тому числі при визначенні базових міжнародних стандартів. Конфліктні ситуації та суперечності потрібно вирішувати тільки за участі та згоди всіх сторін, життєві інтереси яких зачіпаються у кожному конкретному випадку».

Дії у світовому співтоваристві Руської Церкви як актора сучасної світової політики неминуче стикаються з глобалізаційними світовими процесами, у найбільш узагальненій формі обумовленими як взаємовплив і взаємопроникнення культур, економіки і політики, стирання цивілізаційних відмінностей і становлення прозорості світу та його кордонів. Процеси глобалізації по-різному сприймаються релігійними організаціями та великими релігійними акторами: від активного сприяння та включення до деяких традиційних протестантських конфесій і конфесійних союзів до стриманого «прийняття» сучасним католицизмом і російським православ'ям.

Руська Православна Церква у питаннях глобалізації займає позицію морального арбітра, закликаючи направляти і використовувати глобалізаційні процеси на благо людини і суспільства. Вітаючи об'єднавчі процеси і приймаючи глобалізаційні зміни картини світу як даність, РПЦ у той же час протестує проти тенденцій до диференціації і форсованої та

необґрунтованої фрагментації суспільства за політичними ознаками і соціальним статусом, застерігаючи світове співтовариство від культурної уніфікації та безвідповідального нав'язування єдиних поведінкових стандартів суспільного життя і декларуючи необхідність дотримуватися у цьому процесі на європейському просторі традиційні, християнські за походженням норми і цінності суспільних відносин.

Підтримуючи загалом створення і діяльність міжнародних організацій, РПЦ досить різко відноситься до глобалізаційних процесів, закликаючи до контролю над транснаціональними корпораціями і побоюючись придушення волі людей «національними або глобальними центрами політичного, економічного й інформаційного впливу».

Підсумовуючи виклад основних положень «Основ...», як концептуальних положень РПЦ у зовнішньополітичній діяльності, визначимо можливі галузі співпраці Церкви і держави на світовій арені в умовах глобалізації (за О.Л. Церпіцькою):

1. миротворчість на міжнародному, міжетнічному та суспільному рівнях, а також сприяння взаєморозумінню і співробітництву між людьми, народами та державами;

2. справи милосердя та благодійності, розвиток спільних соціальних програм (що має значення у світлі різних подій у «гарячих точках» планети, коли саме Церква була змушена надавати допомогу громадянам Росії, а так само пам'ятаючи необхідність піклуватися про «російських людей» за кордоном, де вони не завжди знаходяться у прийнятних умовах);

3. охорона, відновлення і розвиток історичної та культурної спадщини, включаючи турботу про охорону пам'яток історії та культури (для Церкви це особливо важливо ще й тому, що деяка частина її власності перебуває за кордоном, і ця власність становить національну, а іноді і світову культурну спадщину);

4. наука, включаючи гуманітарні дослідження;

5. культурна та творча діяльність;

6. робота церковних і світських засобів масової інформації;

7. діяльність зі збереження навколишнього середовища, яка придбала останнім часом світовий масштаб;

8. економічна діяльність на користь Церкви, держави і суспільства;

9. протидія діяльності псевдорелігійних структур, які становлять небезпеку для особистості та суспільства.

Отже поле діяльності РПЦ включає переважно питання міжнародного життя гуманітарного й економічного характеру, в яких Церква може брати участь [2].

Для повноти концептуальної картини з питання зовнішньополітичної ролі РПЦ потрібно сказати кілька слів і про державні документи Російської Федерації, які регламентують взаємозв'язок і взаємодію світської і духовної влади, а також, що важливо, визначають основні зовнішньополітичні вектори держави. Основоположними документами, у цьому розрізі, є: Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації (9 вересня 2000), Стратегія національної безпеки Російської Федерації (12 травня 2009), Військова доктрина Російської Федерації (5 лютого 2010) та Концепція зовнішньої політики Російської Федерації (12 лютого 2013).

Важливим узагальненням цих документів є те, що «основною метою зовнішньої політики Російської Федерації проголошується захист прав і свобод громадян Росії, спостереження і допомога в їх реалізації», що є складовою національних інтересів держави. При цьому у розділі 32 параграф «х» «Концепції зовнішньої політики Російської Федерації» зазначено, що у своїй зовнішній політиці РФ «активно взаємодіє з Руською Православною Церквою й іншими основними релігійними об'єднаннями країни...

Росія активно підтримує розвиток міжкультурного діалогу як у двосторонніх, так і в багатосторонніх форматах. Особлива роль у зміцненні міжкультурного діалогу, включаючи його релігійний вимір, і становленні культури миру належить Церкві. Міжнародну міжконфесійну співпрацю РПЦ й інших традиційних для Росії релігій, у тому числі у частині організації за кордоном культурно-просвітницьких заходів, здатних робити істотний внесок у розширення духовних зв'язків між людьми і народами» [3].

Таким чином, вперше Російська Федерація, як світська держава, де Церква відокремлена від держави, офіційно визнала факт взаємодії (читайте – «використання») РПЦ

у реалізації власних зовнішньополітичних завдань, які й визначаються вищезазначеними документами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви // Русская Православная Церковь. Официальный сайт Московского Патриархата [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html>
2. Церпицкая О.Л. Взаимодействие Русской Православной Церкви и Российского государства в мировом сообществе / Ольга Львовна Церпицкая; Санкт-Петербург. гос. ун-т, Фак. междунар. отношений. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета (СПбГУ), 2006. – 170, [3] с.; Церпицкая О.Л. Международная деятельность Русской Православной Церкви и внешняя политика Российской Федерации: учебно-методическое пособие / Ольга Львовна Церпицкая. – СПб.: Факультет международных отношений СПбГУ, 2009. – 108 с.
3. Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Президентом Российской Федерации В.В. Путиным 12 февраля 2013 г. [Электронный ресурс] // Министерство иностранных дел Российской Федерации. Официальный сайт. – Режим доступа: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F

О.Р. TRYGUB

THE FORMATION OF CONCEPT OF ROC'S FOREIGN POLICY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

The article reveals the formation of foreign policy concept of the Russian Orthodox Church in the end of XX – in beginning of XXI century. Presents the main ideas and tasks sets itself of the ROC in international relations.

Keywords: *Russian Orthodox Church, globalization, foreign policy, politics and religion, international relations, Russian Federation*

А.П. ТРИГУБ

СТАНОВЛЕНИЕ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ РПЦ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Статья раскрывает становление внешнеполитической концепции Русской Православной Церкви в конце XX – начале XXI века. Подаются основные идеи и задачи, которые ставит перед собой РПЦ в международных отношениях.

Ключевые слова: *Русская Православная Церковь, глобализация, внешняя политика, политика и религия, международные отношения, Российская Федерация*